

PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

IZ NOVIJE PSIHOLOGIJE MISLJENJA

PREŠTAMPANO IZ "NASTAVNOG VJESNIKA"

SV 7—8. KNJ. XXXVI.

Inu. br. 4495/01

ZAGREB 1928

Iz novije psihologije mišljenja.

Otto Selz, Die Gesetze der produktiven und reproductiven Geistestätigkeit. Verlag von Friedrich Cohen, Bonn 1924.

Među najzanimljivije, a zacijelo i najznatnije tekovine suvremene prirodoznanstveno orijentirane psihologije pripadaju bez sumnje istraživanja Selz-ova i njegove teorijske koncepcije. Jer dajući nove i osobite interpretacije određenih psihičkih činjenica, naročito funkcije mišljenja, ne ostaje Otto Selz ni s obzirom na općenita neka i upravo odlučna gledišta psihologičke nauke sasvim u granicama inače uvriježenih zasada. Općenito osnovno shvaćanje, o koje se u glavnome upiru njegovi izvodi, vodi štaviše do teorije, koja u okviru samoga prirodoznanstvenog načina promatranja duševnosti znači prevladanje starijih psihologičkih sustava, napose asociacione psihologije. Zato ne će, mislim, biti zališno, svrati li se ovdje u najkrupnijim bar crtama pažnja na najznačajnija izvođenja i određenja Selz-ova, kako ih u zgusnutom obliku nalazimo u njegovoj raspravi »Die Gesetze der produktiven und reproductiven Geistestätigkeit«.

Ako je tradicionalnoj asociacionoj psihologiji i uspjelo, da opsežno područje duševnosti na osnovi svojih teorijskih pretpostavaka jedinstveno tumači, iznose ipak novija istraživanja nesamo pogledom na produktivni, nego pače i pogledom na reproductivni duševni život činjenice i pitanja, pri kojima ona i pored gdje kojih pomoćnih hipoteza, kojima se mora uteci, zatajuje. Na području pak psihologije mišljenja očituju to jasno rezultati istraživanja, kakvi se iznose i u Selz-ovoj naznačenoj radnji.

Najveću smetnju, što asocijaciona psihologija ne može do kraja tumačiti pojavu pravilnoga mišljenja, vidi Selz u samim njenim osnovima, prema kojima je duševno zbivanje, pa i naša razumska djelatnost, sistem difuznih reproductivnih tendencija, kojega se povezanost zamišlja u glavnome osnovanom na zakonu kontinguiteta. Kako je pak mišljenje središnje duševno zbivanje, mora asocijaciona psihologija u povodu svojih pretpostavaka smatrati faktorom poretka u tome zbivanju međusobno podupiranje odnosno kočenje izoliranih reproductivnih tendencija, što dolazi na pr. do izraza u teoriji konstelacije, kako je odlično zastupa G. E. Müller. I bez obzira na to, da pri takvome shvaćanju dolazimo — kako Selz izvodi — već pri činjenicama reproductivna rješenja misaona zadatka do poteškoća, mora da je jasno, da ono ne može nikako zado-

voljavati ondje, gdje se radi o slučaju, u kojemu do rješenja zadatka ne možemo doći na temelju sjećanja, gdje dakle asocijacije između zadatka i rješenja uopće još ne može biti. Selz drži, da nedostaci u tumačenju nestaju, ako u protivštini prema asocijacionoj psihologiji smatramo duševno zbivanje sistemom specifičnih reakcija. »Takav je sistem dan onda, ako su podražaji, što izazivaju misaoni proces, tako oštro diferencirani, da je određenom podražaju svagda samo jedna jedina reakcija konstantno pridružena, tako da u idealnome slučaju uopće ne dolazi do difundiranja reakcija, koje bi konkurirale, kako je to pravilo u sustavu klasične asocijacione psihologije.« — »Može se teorijski zamisliti, da se sistem specifičnih reakcija razvija iz sistema difuznih reprodukcija; istraživanje je uostalom vodilo dosad uvijek do slučajeva, u kojima nove specifične reakcije ne nastadoše iz difuznih reprodukcija, nego na osnovu već razvitih specifičnih reakcija« (str. 9.).

Na osnovu ove pretpostavke, a po analogiji prema fiziologiji, koja u refleksima konstantno jednoznačno pridruženima specifičnome podražaju već istražuje stalan sistem specifičnih reakcija, označuje Selz po primjeru refleksa način pridružbe kod specifičnih reakcija refleksoidalnim (refleksima sličnim) pridružbama te nastoji prikazati duševno zbivanje, napose pak misaonu djelatnost kao sistem refleksoidalnih pridružbi.

Voljna je determinacija s obzirom na rješavanje nekog zadatka onda podražaj, koji izaziva niz specifičnih reakcija. Specifične se reakcije, koje odjelito ili zajedno služe rješanju nekog zadatka, nazivaju operacijama, pri čemu uspjeh ili neuspjeh djelomične operacije može opet biti podražajem za dalje djelomične operacije. Prema tome ima svaka pojedina djelomična operacija po specifičnome podražaju svoje stalno određeno mjesto u okviru cjelokupne operacije, u povodu čega je i oštar red čitavoga procesa zajamčen.

Nazovu li se pojedine operacije pogledom na svoju funkciju za izvršenje zadatka metodama rješavanja, prikazuje se svako rješavanje zadatka, postigao se cilj ili ne, kao lanac ili niz međusobno stalnim redom pridruženih metoda rješavanja.

Selz vidi prema tome u zakonima pravilnoga mišljenja »izraz za konstantne pridružbe u okviru sistema specifičnih reakcija« upravo tako, kao što su to-i zakoni refleksnih i hotimičnih kretanja, te je prema njegovu shvaćanju sistem refleksoidalnih pridružbi u strukturi srodan sastavljenim (ulančenim) refleksima, samo što su podražaji kod refleksoidalnih pridružbi sasvim druge vrste.

Sve intelektualne operacije prikazuje Selz kao raznovrsne operacije dopunjavanja anticipirane sheme znanja. Pri tome se općenito svijest zadatka odnosi prema kompleksu znanja, što ga valja aktualizirati, kao shema nekog kompleksa prema potpunom kompleksu. Svakoj je svijesnoj intelektualnoj operaciji izlazni doživljaj shematičn a n t i c i p a c i j a cilja i ova je shematična anticipacija ujedno i onaj faktor u procesu, koji mu daje stalan i određen smjer. Eksperimenti su pokazali, da intelektualni postupci svagda gotovo suptilno odgovaraju i najmanjim razlikama u anticipaciji njihova cilja, pa su različite operacije dopunjavanja različitih anticipiranih shema one specifične reakcije, koje se pri tome na osnovu toka svijesti izazivaju. Tako se i uspješne operacije pred bezuspješnima ne odlikuju jačinom asocijacije, kako to uzima starija psihologička teorija, nego naprotiv time, što su u boljem skladu sa shematičnom anticipacijom operacije, koju valja izvesti.

Prema ovoj teoriji i nove specifične reakcije ulaze samo kao članovi u sustav već danih specifičnih reakcija, pa se upravo na taj način i razvija čitav duševni život. Općenite operacije posreduju pod određenim uvjetima stvaranje novih specijalnih operacija na osnovu konstantnih zakonitih pridružbi duhovnih operacija. Duševni se dakle život i njegov razvitak prikazuje skroz zakonitim i Selz ostajući dosljedan ističe, da ga uvid u duševnost kao sistem specifičnih reakcija vodi do shvaćanja, koje je upravo oprečno onim naukama, prema kojima bi (kako između ostalih nauča na pr. B e r g s o n) život imao biti proces, u kojem se ništa ne ponavlja, nego bi novo imalo nastajati bez prestanka na tajanstven način, koji se ne bi dao primjereno dokučiti racionalnim putem, a prema tome ni tumačiti na temelju stalnih zakonitosti.

I ova je psihologička teorija orijentirana dašto baš kao i starija od nje asocijaciona psihologija prema duhu i metodi prirodne znanosti. Ipak mijenja ona smjernice i proširuje općenito gledište naročito time, što već u osnovima svojim nastoji ući u sklop neke biologičke slike svijeta u protivštini prema onakvoj, koja počiva na znanostima, što obrađuju carstvo a n o r g a n s k o ili — da se ova slika svijeta nekako jednom riječi naznači — prema fizikalnoj, u predodžbenom okviru koje se je, smjelo bi se reći, u glavnome izgrađivala tradicionalna asocijaciona psihologija. Ta — već sami »psihički elementi« određeni na metodičkim osnovima asocijacione psihologije podsjećaju očito u svojoj razmjernoj ukočenosti zajedno s njihovim »sintezama« vrlo na »atome« i njihove »spojeve«, a takve se analogije susretaju u mnogome koječemu i u daljoj izvedbi ove nauke.

Hoteći se kao iskustvena znanost izjednačiti s egzaktnim prirodnim znanostima, što su joj bile uzorom, nastojala se je asocijaciona psihologija u glavnim svojim osnovina prilagoditi znanostima o a n o r g a n s k o j prirodi izgrađujući se prema njihovim najopćenitijim pogledima. Ali upravo ovaj temeljni postavak, koji je nužno vodi do »atomiziranja« i, kako bi se moglo dodati, do previše mehanističkog prikaza psihe, određuje već, čini se, i njene granice, koje ujedno naznačuju i sudbosne joj nedostatke. Jer ono se »psihično«, koje bi joj imalo biti predmetom istraživanja, ne nadaje uopće iskustveno na području anorganskome, pa je već stoga neprilično, htjeti ga obrađivati dosljedno prema osebnim principima znanosti, koje se baš ovim određenim područjem naročito bave, to više, što iskustvena psihologija ne može ništa pridonijeti jedinstvenom pogledu i cjelovitom svladavanju anorganskoga svijeta, a nije ni pozvana, da to čini.

Koliko psihologija hoće da bude p r i r o d n a znanost, pripada ona bez sumnje među one znanosti, koje svoju zadaću vide u razotkrivanju o r g a n s k o g a carstva. S obzirom na to valja je staviti u isti red s b i o l o g i j o m. I treba li područje organsko podvrći jedinstvenom prirodoznanstvenom promatranju i ispitivanju, kako to njegova relativno ogradena, osobno zaokružena cjelina u određenom vidu znanstvene sistematike traži ili bar dopušta, onda je upravo potrebno, da se ove dvije znanosti dovedu u neki dublji sklad, baš tako, kao što u okviru svoga šireg područja i znanosti o anorganskome već odavna rješavaju opći svoj zadatak u najtješnjem međusobnom dodiru. Upravo ova potreba, da se biologija i psihologija međusobno što bolje prilagode te konačno u zajednici sagrađe osnove neke biološke slike svijeta, daje osobito značenje pokušajima biologiziranja psihologije, kakvih dašto već od S p e n c e r a amo više različitih imade, a između kojih je S e l z o v danas bez sumnje najznačajniji, jer na području prirodoznanstveno orijentirane psihologije dira u tome pravcu dosad razmjerno najradikalnije u same osnovne poglede i izvode asocijacione psihologije.

Moguća je zacijelo sumnja, da li je time uistinu nađen i najzgodniji put, da se organsko carstvo u svojoj cjelini teorijski jedinstveno zahvati, na što ova nastojanja svijesno ili nesvijesno u suštini očito smjeraju. Načelno značenje ovakvih pokušaja biologiziranja psihologije ne će međutim takva sumnja moći da umanjí, toliko manje, koliko se time doista postizavaju razmjerno bolje interpretacije duševnih procesa. Isto im se tako ne umanjuje značenje ni onda, ako u tim pokušajima i imade još mnogo kojekakvih tragova iz starije psihologije, koju hoće prevladati; uvijek je tako bilo, a nije drukčije ni moguće, da izvođenja novih pogleda sadržavaju u svojim počecima mnoge

tragove starijih te da se tek postupno oslobađaju od tradicije. Vrijedi to dakako i za pokušaj Selzov.

Ipak i Selzova teorija pomiče tek stajalište u okviru same prirodoznanstvene psihologije, ali niti prelazi njene granice, niti joj mijenja posljednje i najšire teorijske osnove, kako to primjerice čini psihologija orijentirana na nauci o duhu (*«geisteswissenschaftliche Psychologie»*, kako je Nijemci krste), koja se u najnovije doba upravo u nekoj protivštini prema »prirodoznanstvenoj« sve više počinje izgrađivati. U tome je svom prirodoznanstvenom okviru Selzova preorijentacija dašto neki dobitak psihološke nauke, no kako ljudska psiha nije samo vezana uz područje, pogledom na koje biologija ulazi kao odlučna nauka u račun, pa ni uz ono prirode uopće, nego seže štaviše i u područje nadorgansko, u carstvo kulture, koje nadilazi doseg biologije te se i otima prirodoznanstvenoj obradbi, moglo bi se i s nešto opravdane možda skepse pitati, hoće li psihologija izgrađena prema duhu Selzove teorije za općenito filozofičke, za univerzalno zamišljene postavke problema, koliko pri njihovu rješavanju i psihologija može da ima znatnu riječ, biti štogod zamašnija ili plodonosnija od starije asocijacione. Ovo bi pitanje bilo opravdano naprosto već zato, što i jedna i druga teorija stoji na osnovima istoga općeg nazora o položaju duševnosti usred šire svjetske cjeline, pa će s obzirom na to morati još budućnost pokazati, da li je nova nauka starijoj, koliko bi se radilo i o naročitom značenju njihovu po opći, po filozofički pogled na svijet i na život, u suštini više nego ravna.

Vuk - P a v l o v i ć.

